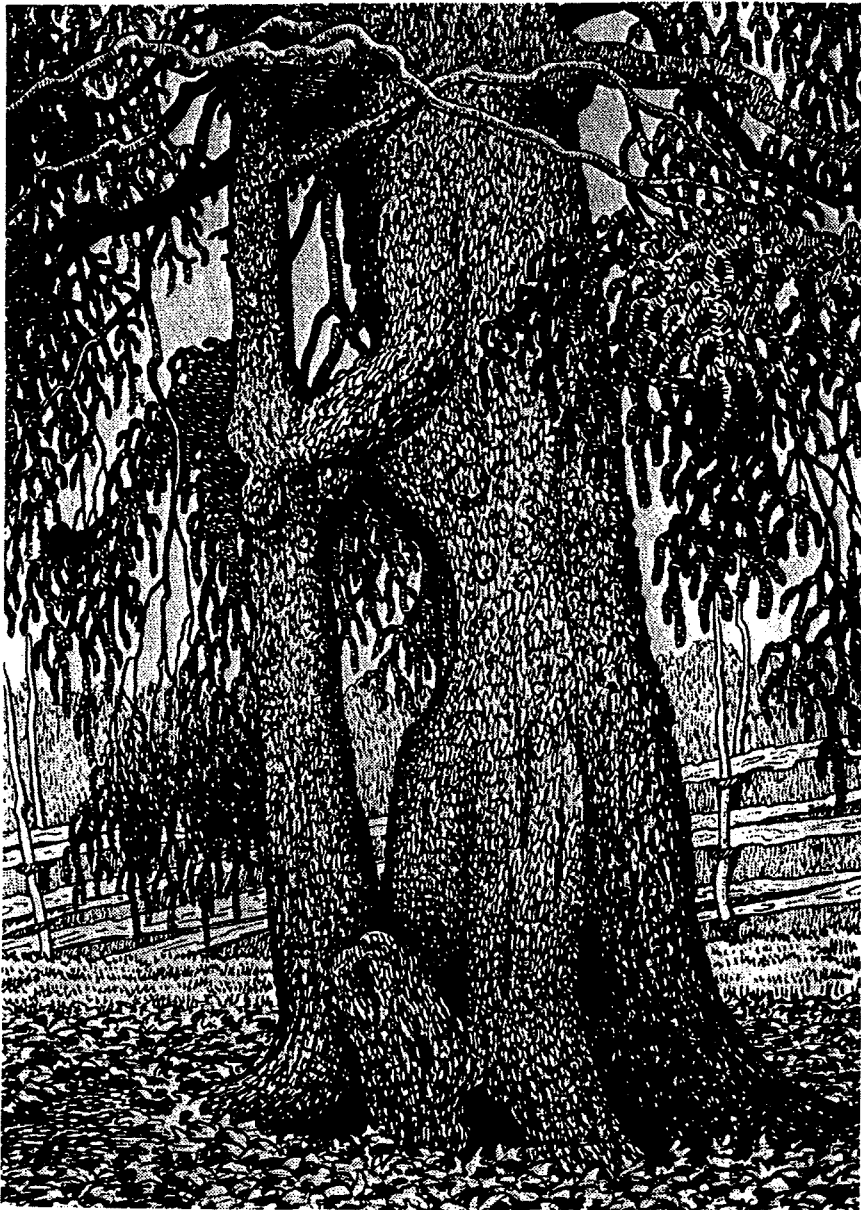

Träden som stomme i människans liv och världsbild

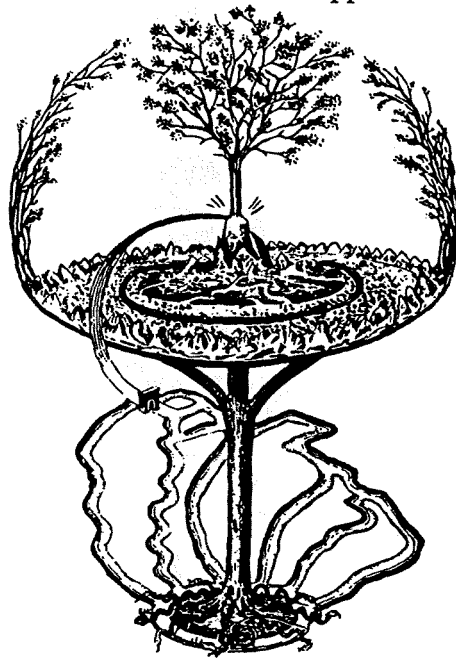

Pernilla Ehn jk 92/96

Inledning

Träden blir starkare, högre, bredare och äldre än någon av oss och dessutom har de en otrolig förmåga att varje vår få nytt liv, sätta knopp och blomma. Den här förmågan hos träden observerades av människor redan långt innan det naturvetenskapliga sättet att betrakta allt hade slagit igenom helt och hållet och eftersom man då liksom nu ville ha förklaringar på företeelser i sin omgivning lade man ihop två och två. Syftet med denna uppsats är att visa på föreställningar kring träden i folktron.

I den nordiska mytologin är jordens och himlens beskaffenhet intimt förknippad med det vi ser runt omkring oss, till exempel träden. Över oss har vi himlen fästad i världsträdet Yggdrasils krona och himlens stjärnor är placerade i rymden liksom frukter i trädets grenverk. Hela himlen hålls uppe av stammen, men den syns inte för människan.

Yggdrasil grodde där visdomens källa rinner fram, dess rottrådar utgjorde grunden som jorden vilade på och längs stammen kunde man klättra upp till himlen. Också människorna är skapade utav träd, enligt Asatron. När gudarna Oden, Lodur och Höner vandrade omkring på jorden tyckte de att det saknades något och skapade därför kvinnan ur almen och mannen ur asken. Lodur gav trädstyckena förmågan att röra sig, Höner gav dem medvetande och vilja och Oden gav dem anden.

Det är inte bara i nordisk mytologi som träden spelar en viktig roll, utan i skapelseberättelser från jordens alla hörn finns trädet med, mer eller mindre framträdande. De grekiska gudarna förvandlades till träd för att undkomma förföljare, eller som straff för något de hade gjort och åskguden Zeus kom från eken som ansågs vara särskilt drabbat av åsknedslag på grund av sin grova bark. Sedan projicerades han som en åskfågel och en åskmänniska för att sluta som en åskgud som tog en plats bland de mäktiga olympiska gudarna. I bibeln finns trädet med som kunskapens träd vars frukt Adam och Eva inte skulle äta. Enligt romarna var eken människans första moder vilken matade sina barn med ekollon. Genom att ta en gren med förgyllda kvistar och löv av ett träd fick den trojanska hjälten Aenas frihet att besöka dödsriket.

Träden och offren

Buddha satt en längre tid för att meditera under ett kunskapens träd vilket kallades Bo innan han gick upp för att frälsa folk. Trädens värdighet skapar en rogivande atmosfär som gjord för andakt och dess tystnad är som outtalade tankar så det är ingen slump att många offerplatser är förlagda vid stora, konstigt formade träd eller i lundar. I Uppsala fanns en helig lund i vilken Oden hängde nio dagar innan han nedsteg till underjorden med visheten som byte. Naturligtvis blev denna lund helig och där hängde man offer vart nionde år för att ära Oden, Tor och Freja. I Estland offrades färskt oxblod till det heliga trädet för att djuren skulle växa och må bra.

Det var inte så att man tillbad träden i sig, utan de utgjorde en plats för tillbedjan och kanske en boning för gudarna. Rötterna har ju kontakt med underjorden och prasslet i kronan är gud som talar. Också viktiga saker som ting avhölls gärna i heliga lundar.

Från de heliga lundarna borde man hämta sig ett vårdträd att plantera på sin gård. Detta träd skyddade sedan gården från eldsvådor, tjuvar, sjukdomar, nöd och elände. Trädet skulle inte fällas, eftersom det drog olycka över gärningsmannen såväl som över släkten. Så länge trädet levde och frodades skulle också släkten förbli vid gården, men om trädet vissnade och dog kunde man räkna med att släktens välmåga var dalande. Ibland planterades livsträd vid barnens födelse där barnets skyddsande skulle ta sin boning. Med detta träd skulle man fägna den gode skyddsanden så att de han orkade hålla de onda andarna borta, därefter skulle barnet och trädet följas åt. Om man valt ett kortlivat träd till barnet skulle förmodligen båda dö samtidigt, men ekar till exempel överlevde för det mesta sin skyddsling. Enligt en slavisk sed skulle man plantera två träd utanför nygiftas hus för att dessa skulle ge tur i äkteskapet.

Väsen i skogen

Bland träden i skogen uppträder underliga svårförklarliga fenomen, särskilt vid mörkrets inbrott. Skuggorna blir långa och får konturer som människogestalter, ljuden förstoras upp och låter som för länge sedan döda människor i nöd, men eftersom människan inte får ro förrän en förklaring är presterad har ett myller av skogsrån, skogsmän, féer och annat uppstått. Dessa väsen finns mest överallt, men de skiljer sig åt från kultur till kultur genom att de ser olika ut och beteer sig på olika sätt. I norra Sverige fanns skogsrået med sitt otäcka håll i ryggen men i södra Sverige var det en skogsman. Skogsrået var ibland en god varelse som varnade kolarna innan milan började brinna, ibland var hon förförisk och förvillade männen i skogen. Oftast var vacker med långt mossgrönt hår och liten till växten, men i somliga områden var hon ful. Det finns åtskilliga berättelser om hur man efter mörkrets inbrott känt närvaron av någon vid sin sida när man gått i skogen. Det man kunde göra då var att vända sina kläder ut och in eller nämna Jesus vid namn, då försvann hon, skogsrået, med ett hänskratt. Det låg också nära till hands att anklaga de olika väsen i skogen för att mjölka korna så att de inte hade något kvar att ge då torparna skulle göra detsamma. De underliga ljud som hörs i skogen då man blivit ensam en kväll kunde vara skriken från jägare som aldrig kommit hem igen eller andra som gått vilse.

Träden och sjukdomarna

En hindu beskriver människan så här:

*Lik ett träd, skogens konung, är människan.
Förvisso liknar människan honom.
Håret motsvarar bladen.
Barken liknar huden.
Blodströmmen genom huden är som saven i trädets bark.
Ur den sårade flyter blod som sav ur ett skadat träd.
Köttet är som veden.
De starka senorna liknar basten.
Benen är som kärnveden.*

Om man sett denna likhet mellan människa och träd är det logiskt att söka bota människans krämpor med hjälp av träden. Idag gör vi på liknande sätt, vi har sett ett samband mellan oss och råttorna och tillämpar det som fungerar på dem på oss.

Alla träd utom tall, ek och ask ansågs vara kvinnliga och kunde därför pånyttföda barn och ge dem mer kraft än vad modern kunde. När barnen hade drabbats av någon sjukdom kunde denna ibland botas genom att barnet drogs igenom en klyka i ett träd samtidigt som ramsor rabblades eller i en del fall under total tystnad. Fanns det ingen klyka togs kilar med för att slå upp en spricka i stammen genom vilken barnet kunde dras. Om en havande kvinna kramade ett träd eller klädde sig i dess bark kunde förlossning bli lättare. Ryggskott kunde man bli av med genom att krypa under en nedböjd lind två gånger. Tandvärk botades med att man med en sticka rörde i tanden tills stickan blev blodig, sedan slogs stickan in i ett träd. Enligt en källa skulle man slå en kluta kring stickan också. På trädet bildades en böld och träffade man på ett dylikt träd skulle man akta sig för det för om man fällde det gick värken över på människan, ändå användes somliga träd flera gånger till att "slå bot" som det kallades. Vilde man ändå fälla trädet fick man "lägga bot", dvs en silverknapp eller peng skulle läggas vid trädets fot och läsa ramsan "jag lägger bot för sot". Människor drabbade av gikt kunde bäddas ner i björklöv och ligga där och svettas tills löven gulnade, då skulle åkomman vara borta.

Trädskult i nutid

Fortfarande spelar träden en roll i livet, till exempel smyckar vi festplatser med björkruskor, tar in en julgran, klär en majstång, hänger upp taklagskrans och sätter in påskris. Bakom seden att smycka med lövruskor låg inte bara det att det blir vackert, utan mer förhoppningen att trädets makt och kraft skulle kunna överföras till människan. Vi lövar så väl till bröllop, midsommar, födelsedagar som till begravingar. Att klä med löv kallas att maja och därifrån har vi ordet majstång. Majstången eller midsommarstången som vi reser vid sommarsolståndet är en fallosymbol som från början skulle ge ökad fruktsamhet på åker och i ladugård. Julgranen tar vi in vid vintersolståndet. Som tradition i modern tappning kommer den från Tyskland och är inte så gammal, men det kan tänkas att Yggdrasil stått modell för seden och då symboliserar ljusen himlens stjärnor. Utomhusgranar är en äldre tradition i Sverige och den som hade den längsta granen skulle få den grannaste skörden nästa sommar.

Under våren tar vi in påskris och förr späkte man varann med detta för att påminna om Kristi lidande. Ännu äldre är traditionen att slå varann med detta livsspö för lycka och fruktsamhet. Taklagskransen skulle ge bygget lycka genom att trädens makt och kraft skulle överföras.

Avslutning

Det var en enkel sak för kristendomens missionärer att kullkasta tron på de heliga träden. Beviset på trädens brist på helig kraft eller den nye gudens överflöd av kraft och förmåga till att ge skydd var att missionärerna kunde fälla träden utan att drabbas av något ont. Och enligt Collis - då gud blev upphöjd över jorden avklingade vördnaden för det levande på jorden, träden förringades till att utgöra timmer som kunde tas ner när helst det passade människen. När tron att det bodde gamla förfäder eller gudar i träden ännu var vid liv då var det svårt att bara fälla träden. Det fanns dock knep, man kunde till exempel som be trädet om förlåtelse, eller offra djur och dryck. I Australien byggdes hus i vilka andarna kunde flytta in i stället för i trädet.

Nu vet vi att allt detta är vidskepelse och mer eller mindre harmlösa sagor och med den vetskapen tycks vi ha förlorat något av respekten för de stora, magnifika och självförsörjande träden.

Referenser

- Collis, JS. (1956) Träden och männisorna. Natur och kultur. Stockholm.
Forsberg, V. (1989) Majstång och julgran. Proprius förlag. Stockholm
Gunnarsson A. (1988) Träden och människan. Rabén och Sjögren. Kristianstad.
Johnsson, P. (1926) Skogen i kulturhistoria och tradition. Smålandstidningens
Tryckeri-Aktiebolag. Eksjö